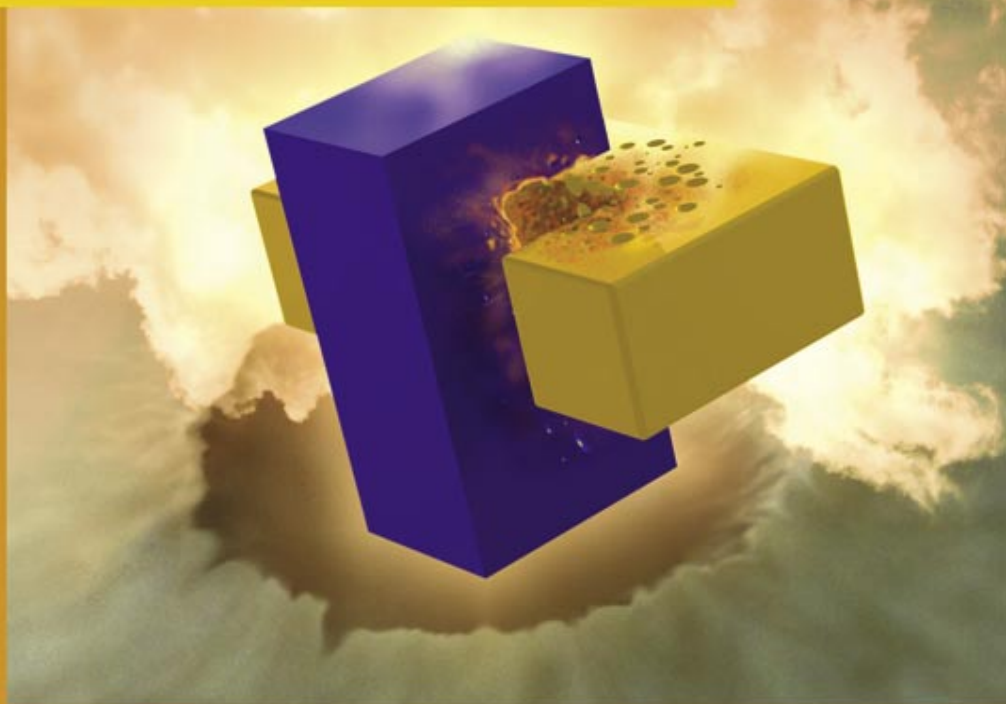

Tomáš Novák, Bohumila Průchová

PŘEDROZVODOVÉ A ROZVODOVÉ PORADENSTVÍ

 GRADA

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

PhDr. Tomáš Novák
Mgr. Bohumila Průchová

PŘEDROZVODOVÉ A ROZVODOVÉ PORADENSTVÍ

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 2942. publikaci

Odpovědná redaktorka Maria Arnavtovová
Sazba a zlom Milan Vokál
Počet stran 144
Vydání 1., 2007

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

Recenzovali
PhDr. Eva Gbelcová
Mgr. Alžběta Pokorná

© Grada Publishing, a.s., 2005
Cover Photo © MUDr. Pavel Žáček, Ph.D.

ISBN 978-80-247-1449-3 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6283-8 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

OBSAH

1. Úvodem	7
1.1 Co se lze o dnešní rodině dozvědět v manželské poradně?	8
1.2 Co jsem se o rozvodu naučil v manželské poradně?	9
1.3 Komu je určena tato příručka?	10
1.4 Trocha historie	12
1.5 Kam se obrátit?	13
2. Rozvod	17
2.1 Když se schyluje k rozvodu	17
2.2 Cesta k rozvodu	21
2.3 Rozvod sám o sobě nic neřeší	33
2.4 Kdy je rozvod již nutný?	38
2.5 Malá ilustrace rozvodu bezdětného manželství	41
2.6 Rambo se rozvádí	45
2.7 Konstruktivní rozvod	52
3. Děti a rozvod	53
3.1 Děti a rozvod rodičů	53
3.2 „Péče“ očima psychologa	61
3.3 Střídavá a společná výchova	67
3.3.1 Výhody a nevýhody střídavé výchovy	69
3.4 Když k dohodě nedojde a trpkost převáží nad zdravým rozumem	71
3.5 Trauma vytvořené rodiči	72
3.6 Syndrom zavrženého partnera	78
3.7 Diskuze o Syndromu zavrženého rodiče	80
3.8 Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů	82
3.9 Sociálně-právní ochrana dětí v rozvodové situaci	86
3.10 Soudní znalec a jeho práce	89

4. Po rozvodu	93
4.1 Po rozvodu	93
4.2 Druhé kolo po rozvodu	95
4.2.1 Dozvuky a vlivy předchozího manželství	96
4.3 Chci být dobrým otcem tvých dětí	98
4.4 Výchovní trojúhelník	98
4.5 Osvojení (adopce)	101
4.6 Od roku 1998 nejsou konečně „cizí“	102
5. Rozvod bez rozvodu	105
5.1 Rozvodové a porozvodové poradenství po pouhém rozchodu	105
5.2 Společný majetek nesezdaných soužití	106
5.3 Dítě při rozchodu nesezdaných rodičů	110
6. Rozvod a cizina	113
6.1 Rozvod manželství s cizím státním příslušníkem	113
7. Rozvodová klientela v manželské poradně	117
Memento místo závěru	123
Přečtěte si	133
Adresář poraden pro rodinu	135

1. ÚVODEM

S problémy v manželství, jež se již nedají zachránit, přichází do poraden vždy řada klientů. Otázkou v daném případě je, zda se budou rozvodové a porozvodové ztráty jen sečítat nebo násobit. V některých případech, alespoň obrazně řečeno, vzniká otázka, o jakou mocninu problémů půjde.

Pokud manželský poradce striktně nedodrží zásadu: „Co Bůh spojil, člověk nerozpoj,“ dojde v určitém procentu případů k závěru typu: „Manželství se stabilizovat zřejmě nepodaří, rozvod se jeví jako žádoucí.“ Pokud požadavek bezpodmínečného setrvání v manželství vnímá jako kategorický příkaz i v rozvráceném vztahu klient, nastává zapeklitá situace. Poradce, teoreticky vzato, může onoho muže nebo ženu odmítnout a navrhnout mu konzultace s – pro něj ideově přijatelnějším – kolegou, nebo musí postoj respektovat. Rozvod lze doporučit, ale nelze k němu přemlouvat. O „zakázce“, tedy o tom, k čemu budou konzultace s poradcem směřovat, rozhoduje klient.

V psychologii se nelze spokojit s exaktním právním vymezením „rozvod manželství nastává v okamžiku, kdy rozsudek patřičného soudu o rozvodu daného manželství nabyl právní moci.“ Psychologicky je přijetí rozhodnutí k rozvodu dlouhodobou stresovou situací. Je to proces působící jak na jeho bezprostřední aktéry, tak i na osoby s nimi citově spjaté. S. Kratochvíl ve své, dnes již klasické, Manželské terapii s odvoláním na citace několika zahraničních autorů vymezuje proces rozvodu začátečním milníkem: „manželé uvažují o rozvodu“ a končí „dosažením nezávislosti na manželovi a manželství a ustanovením samostatného životního stylu.“ K tomu lze dodat: „Ano, ale...“ Přesněji řečeno, kontrovat sloganem: „Nikdo nikdy nic nechť nemá za definitivní.“ Je totiž možno dosáhnout nezávislosti a přece být poté konfrontován se situací, která „zajizvení“ rozvodového traumatu rázem změní. Zejména pokud byly v manželství děti, bývá to s dosažením skutečné nezávislosti opravdu složité. Stačí, aby byl zrovna nějaký svátek, nemusí jít jen o Vánoce, aby se kdesi za knihami objevila zapadlá fotografie či rozhlas zahrál písničku spojenou s některým prožitkem a zdánlivě pevný pro-

ces se může zvrátit. Také banální dětská otázka nebo povzdech typu: „Proč zrovna my nemáme tatínka?“ leckdy působí jako dynamit.

Po řadu let spolupracuji s pořadem Apetýt Českého rozhlasu Brno. Spolu s redaktorkou Marcelou Antošovou zajišťujeme každotýdenní kontaktní psychologickou rubriku. Pokud si dobře vzpomínám, za tu dobu třikrát (v průměru vždy s odstupem tří či čtyř let) do diskuse v onom živém vysílání telefonovala posluchačka, jež sdělila asi toto: „Odešla jsem od manžela i s dětmi a rozvedli jsme se. Děti se s ním mnoho nestýkaly, nakonec za nimi přestal docela jezdit. Žila jsem s dětmi svůj život. Znovu jsem se vdala, mám hodného muže, který byl mým dětem dobrým tátou. Když ale první manžel umřel, děti mu vypravily pohřeb a o vše potřebné se postaraly. Měla jsem radost, že věděly, co se patří.“ Psychologa těžko přesvědčit, že opakované zveřejňování tohoto příběhu v masovém médiu je takříkajíc jen tak. Spíše to připomíná přesvědčování sebe sama na úrovni zpívání si v temném lese. Těžko ovšem tvrdit, že pěvec je se strachem vyrovnán. Podobně i ona dáma, byť proklamuje naprostou nezávislost na dávno ukončeném manželství, přece jen se chce utvrdit, že otce nepřipravila o děti a naopak.

1.1 CO SE LZE O DNEŠNÍ RODINĚ DOZVĚDĚT V MANŽELSKÉ PORADNĚ?

Klientům na rodině záleží, ale neméně a možná i více jim záleží na tom, aby byli šťastni. Pokud se rozhodnou zůstat spolu „kvůli dětem“, není to nikdy výhradně jen tak, jak tvrdí. Motivace je obvykle složitější a diferencovanější. Osobní zájmy bývají v žebříčku toho, co je důležité, stavěny poměrně vysoko. Životní styl příliš nepodporuje úzké a trvalé kontakty mezi partnery. Prakticky každý má mezi svými blízkými příbuznými či dobrými známými někoho, kdo je rozvedený. Přesto všechno a přes nedostatek proti-rozvodových bariér lidem na manželství záleží. Ne vždy to ovšem dávají dostatečně najevo.

1.2 CO JSEM SE O ROZVODU NAUČIL V MANŽELSKÉ PORADNĚ?

Jinými slovy, kdyby za autorem této knihy přišel kameník s tím, že hodlá některé pravdy potvrzené praxí tesat do kamene, uslyšel by následující poznatky:

- Rozvod je vážná věc. Na psychiku má dopad srovnatelný s úmrtím někoho blízkého. V průběhu rozvodové pře lze očekávat i zhoršení zdravotního stavu.
- Přestože platí konstatování o rozvodu jako o „vážné věci“ s výrazným dopadem na aktéry i na jejich rodinu, mnozí se k takovému kroku rozhodují zbrkle.
- Rozvod je pro účastníky i pro společnost ztráta. Otázkou pouze je, jak velká ta ztráta bude.
- Rozhodování k rozvodu, pomineme-li zkratkovité reakce, je dlouhodobý, složitý proces, který u obou partnerů obvykle neprobíhá stejně rychle.
- Muži jsou na příznaky hrozícího rozvodu méně citliví než ženy.
- Obě pohlaví nejhůře vnímají rozvod typu „blesk z čistého nebe“, po relativně dlouhém a příkladném období soužití, jež bylo takto reflektováno okolím („Dávali nás všem za vzor a teď...“).
- Zcela nečekaný rozvrat směřující k rozvodu je možný. Zdaleka to nemusí být výhradní důsledek setkání se svědkem nebo svědkyní. Ten bývá jen rozbuškou. Podstatné může být „stokrát nic“ – mnoho maličkostí v souhrnu tvořící jakýsi „kotelní kámen“ manželství.
- Typickým „ukvapeným rozvodem“ bývá rozvod pod tlakem mimomanželského vztahu, ať již vlastního nebo partnerova. Zde se však lidé obvykle nerozházejí kvůli onomu vztahu samotnému, ale v důsledku toho, co nastalo po prozrazení nevěry.
- V průběhu rozvodového boje je možné všechno. Tvzení „to by manžel/ka nikdy neudělal/a“ je nadměrně optimistické. V těchto případech platí: „Nikdy neříkej nikdy.“
- Minimálně u poloviny rozvodů platí s odstupem času povzdech: „Kdybych tenkrát věděl/a, co vím dnes, tak jsem tu krizi zvládl/a a rozvádět jsme se nemuseli.“
- Rozvod sám o sobě sice umožní eventuální další sňatek, ale jinak prakticky nic neřeší. Dříve než se pro něj zodpovědný člověk rozhodne, měl by se ptát: „Jak to asi bude s dětmi? Kde a za kolik budu bydlet? Užívám se? Co asi získám a co ztratím? Nebudu na tom nakonec hůře než před

rozvodem?“ Na takové otázky si musí odpovědět každý sám. Pro někoho je ztráta každodenního kontaktu s dětmi (nebo třeba poloviny rodinného domu, psa...) zcela nepřijatelná. Pro jiného mnoho neznamenaá.

- Rozvod se dá přežit... obvykle ale dost těžko.
- Rozvod je v některých případech nutný a to bez ohledu na okolí, jež je přesvědčeno o tom, jací jsou jeho aktéři vzorný pár a jak dobře se má X s Y nebo Y s X.
- Pokud někdo tvrdí: „Nerozvádím se jen kvůli dětem,“ neříká a mnohdy si ani neuvědomuje celou pravdu. Důvodů je víc.
- Pokud někdo tvrdí: „Přece nemohu zůstat v manželství, když můj protějšek tvrdí, že je se mnou jen kvůli dětem...“, mýlí se.

1.3 KOMU JE URČENA TATO PŘÍRUČKA?

V první řadě samozřejmě čtenářům, jejichž životní situaci odpovídá, lidem, uvažujícím o rozvodu, nebo osobám vyrovnávajícím se s rozvodem, který si nepřály. Dále všem, víceméně laickým poradcům (tj. ne-psychologům a ne-právníkům). Autoři si jsou vědomi neskromnosti následujícího přání, leč velice by uvítali, kdyby laik přečetl tuto knihu dříve, než přesvědčivě poradí: „To si nemůžeš nechat líbit, dej mu/jí kufr před dveře, pořádně práskni do stolu, rozvod, to je dneska maličkost.“ Po přečtení bude snad jasné, že rozvod je dnes sice plně společensky tolerován, ale maličkost rozhodně není.

Knih je dále určena začínajícím poradcům v rámci tzv. pomáhajících profesí. Nemá teoretické ambice. Podobně jako její knižní předchůdce vydaný v nakladatelství Grada (Manželské poradenství) nechce být nic víc ani méně než praktická „kuchařka“. Tomu jsou uzpůsobeny i citace. To, co je převzato, je citováno přímo v textu. Knihu doplňují základní prameny určené laikům v závěrečné kapitole: „Přečtěte si“.

O rozvodovém a porozvodovém poradenství jako o jedné z disciplín matrimoniologie – vědy o manželství – doposud psali převážně psychologové. Zaměřovali se na svoji disciplínu. Právni a psychologické se zde ale úzce proplétá, doplňuje a ovlivňuje. Jedno bez druhého je jen polovina problematiky. Podobně jako v lékařství není ideální léčit jen žlučník nebo bolesti v zádech, ale celého člověka, tak je také vhodné rozvodové a porozvodové poradenství vnímat komplexně a mezioborově. Právník by měl v této knize nahlédnout do způsobu uvažování psychologa. Psycholog zde má k dispozici

základní rozvodové právní minimum. Poznat myšlení a odbornou výbavu druhého neznamená plést se mu do řemesla. Značně to usnadní domluvu a snad i posílí ochotu ke spolupráci. Prvním autorem v tiráži předložené publikace je psycholog působící v manželské a rodinné poradně. Spoluautorkou je advokátka. Celou práci je nutno vnímat jako jeden celek.

S jednotlivými tvrzeními autorů v textu není nutno vždy souhlasit, jsou však podložena praxí. Nabízí recepty, jak projít obdobím předrozvodovým, rozvodovým a porozvodovým s relativně co nejmenšími ztrátami. S citacemi a vysvětlením zákonů, jimiž přispěla advokátka, nemusíme samozřejmě také souhlasit, ale respektovat (a znát) je bychom měli. Eventuální nesouhlas můžeme sdělit svému poslanci v naději, že se pokusí prosadit nápravu patřičnou novelou zákona. Pozor na právní kutily, kteří si zákony vykládají po svém a když s některým nesouhlasí, k individuální novelizaci potřebují maximálně pár piv. Přijdou pak domů a vykládají právní nesmysly a psychologické nehoráznosti. Korunu všemu nasadí výrokem: „A o děti tě připravím, protože mám všude známé.“ To, že „neznalost zákona neomlouvá“, je známo od pradávna.

Text nelze poměřovat v gender souvislostech. Byl napsán mužem a ženou. Nestrání ani mužům, ani ženám. Není zaměřen proti „provinilým“, ani „ubliženým“. Hlásí se k jedné jediné podjatosti. Tou je zájem dítěte. S knížkou by se měli seznámit i lidé, kteří souhlasí s následujícími tvrzeními, jež jsou opakem životem prověřených „pravd tesaných do kamene“:

- Druhá manželství jsou vždy lepší než manželství první, protože do druhých manželství vstupují lidé zkušenější, vyzrálejší. Prostě ti, kdož již vědí, co chtějí.
- Když to v manželství neklape, rozvedu se a najdu si někoho lepšího.
- Pro děti není rozvod nic divného nebo neobvyklého. Vždyť v každé třídě je plno jejich vrstevníků z rozvedených manželství.
- Je lépe, pokud se rodiče rozvedou, než když vystavují děti konfliktům.
- Když se rozvodové spory přeženou, pro děti to zlé skončí a vlastně je vše v pořádku.
- Ten, kdo má rád mě, musí mít zákonitě rád i mé děti.
- Rozvody dnes patří k manželství podobně jako umírání a smrt k životu.
- Rozvod rázně vyřeší problémy nespokojených manželství.
- Rozvodem mé slunce zašlo. Končí můj spokojený život. Již nikdy nebudu mít radost ze života.
- Lidé mě odsoudí. Rozvedený/á je jen půl člověka.
- Bez lásky se nedá žít.

- Z dětí v rozvedených rodinách zákonitě vyrůstají zločinci, narkomané, citově strádající jedinci a osoby, jež nejsou schopny založit v dospělosti spokojené manželství.

Prvních osm tvrzení je v odborné literatuře popsáno jako tzv. rozvodové mýty. U nás se jimi zabýval jako první A. Gjurič. Jde o tvrzení značně povrchní, jež se vydávají za absolutní pravdy. Ve skutečnosti platí jen někdy, za určité situace nebo vůbec ne. Také zbytek těchto tvrzení patří k rozvodovým mýtům, byť depresivního charakteru. I pro ně platí stejná kritická slova a výhrady jako vůči předchozím.

Samozřejmě jsou i jiné pseudoprávní rozvodové mýty. Pro alespoň částečně poučené laiky to zní bizardně, leč stále jsou i tací, kdož snad dokonce věří názorům typu „dítě musí být svěřeno do péče matky“, „majetek je dělen podle toho, kdo v době manželství víc vydělal“, „manžel/ka se přece musí odstěhovat z bytu, který máme v osobním vlastnictví“ nebo „když ti rozvod nepodepíše, nerozvedou nás“. I zde se lze stěžít v psychologickém poradenství obehjt bez znalosti právních vztahů.

1.4 TROCHA HISTORIE

Tradiční manželské poradenství obvykle končilo v situaci, kdy se zdál být rozvod nutný. Pak na místo psychologů nastoupili právníci. Zhruba od sedmdesátých let v USA, u nás od let osmdesátých minulého století, vzniká nová poradenská disciplína: předrozvodové, rozvodové a porozvodové poradenství. Propagátory nové disciplíny u nás byli např. Ivo Sedláček, dále Dytrych, Prokopec a Schuller, autoři inspirující týmovým přístupem psychiatra, sociologa a právníka, nezřídka ke spolupráci přibírající i psychologa Zdeňka Matějčka. Rozvodové a porozvodové poradenství vnímají značně široce, od seznámení s demografickými údaji, jež se problémů dotýkají, až po zvládnání důsledků stresu a adaptačních problémů na novou situaci pro všechny, kterých se rozvod dotknul.

V problematice související s rozvodovým a porozvodovým poradenstvím se značně angažovali psychologové Ivo Plaňava a Eduard Bakalář. Oba jmenovaní přispěli k startu oboru i překlady z angličtiny vydanými nejprve v polosamizdatové edici Krajské manželské poradny v Brně (I. Plaňava) a pod hlavičkou Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (E. Bakalář). Bakalář se zabýval spíše „novou rolí otce“ a z ní vyplývající „revolucí

v péči o děti“, jež nastala v USA a posléze i v jiných vyspělých státech po opuštění nesmyslného porozvodového biologického imperativu: „Děti patří matce!“ Plaňava zpřístupnil širší poradenské veřejnosti článek Kennetha Kressela a Mortona Deutsche z časopisu Family Process ročníku 1977. Autoři provedli podrobné rozhovory s významnými americkými manželskými poradci, v nichž se zaměřili na to, jak dotyční pracují s klienty směřujícími neodvratně k rozvodu nebo již s rozvedenými. Respondenti nazývali svoji aktivitu „odpoutáváním“, „individualizací“, „diferenciací já“, ale též „emočním rozvodem“. Dosažení onoho emočního rozvodu pak chápali jako základní kámen úspěchu rozvodové terapie. Překladatel citovaného článku posléze nazval (po mém soudu nepříliš šťastně) onen emoční rozvod psychorozvodem a termín se u nás uchytil. Myslím, že první část novotvaru vyvolává zavádějící asociace. Slangově „psycho“ je synonymum thrilleru, v modifikovaném asociačním experimentu lidé k „psycho“ dodávají spíše „-pat“ než „-logie“. Zůstaneme tedy u termínu **emoční rozvod**. Pod tímto pojmem si představujeme dosažení emoční distance od rozbitého manželství s uvědoměním, že tento vztah funkční již nikdy nebude. Dále sem patří citové, jakož i sexuální odpoutání od bývalého manžela či manželky. Do třetice sem zahrnujeme to zřejmě nejtěžší: „nejsme manžely, ale zůstáváme rodiči“. Tj. je nutno dospět k oddělení zbytků manželství od rodičovství.

Předchůdců popsaného snažení v našich podmínkách mnoho nebylo. Jisté prvky tohoto specifického poradenství lze snad najít u některých popularizujících textů právníků např. M. Šteflové (ve čtyřicátých letech 20. století) či J. Pávka (na počátku sedmdesátých let 20. století). Prvky zmíněného poradenství lze u nás nyní najít v práci řady institucí i soukromníků. Jisté sem patří orgány péče o děti, občanské poradny, centra mediace, kliničtí psychologové, advokáti a mnozí další.

1.5 KAM SE OBRÁTIT?

Jak jsme již uvedli, míst, kde se provozuje poradenství daného typu, je celá řada. Tato publikace je výrazně ovlivněna poradenstvím poskytovaným v manželské a rodinné poradně, poradenstvím bezplatným, dotovaným státem, respektive obcí. Pověstných „vrchních deset tisíc lidí“ do této poradny nedochází. Psycholog se zde setkává se středními a s chudšími vrstvami společnosti. I proto je nutno mít na paměti, že „rozvod je mimo jiné i mnohdy zbytečný luxus, neboť stojí peníze, mnoho peněz,“ jak

již na počátku minulého století správně konstatoval J. Stanislav Guth-Jarkovský ve svém Společenském klasobraní.

Velkým tématem manželského poradenství je otázka „radit či neradit?“ V ryze psychologické sféře lze skutečně volit nedirektivní přístup a jen podněcovat klienta k tomu, aby se rozhodl sám.

V kanceláři advokáta už vůbec nemůžeme očekávat, že to bude advokát, kdo nám poradí, zda rozvod ano či ne. Advokát může s klientem probrat jeho konkrétní situaci v manželství, rodině a v souladu se získanými údaji může klientovi nastínit vhodný postup jeho rozvodového řízení, pokud se pro rozvod klient rozhodne. Nepochybně lze doporučit variantu rozvodu tzv. dohodou (nesporný rozvod) oproti rozvodu spornému, při kterém se většinou manželé nevyhnou onomu neslavně známému „praní špinavého prádla“. Samotné rozhodnutí, zda zahájit právní kroky směřující k rozvodu, však vždy zůstane na samotném klientovi.

Jak již z názvu publikace vyplývá, výběr témat je určen požadavky praxe. Po vymezení vývoje partnerské krize a postojů účastníků k ní se snažíme přiblížit stádia rozvodového procesu, který v optimálním případě vyústí v tzv. nesporný rozvod. Současně věnujeme pozornost také situacím (povětšinou nepříliš příjemným), které lze očekávat jak před, tak po rozvodu, stejně jako v jeho průběhu, a jejichž řešení se povětšinou rozvádějící manželé nevyhnou.

Manželé by se v dané situaci měli dohodnout na tom, že se rozejdou a manželství ukončí rozvodem. Dále, pokud mají děti, také na dalším vývoji a rozdělení rodičovské zodpovědnosti. Musí řešit bytovou otázku, problémy kolem výživného a vypořádat společné jmění manželů.

Publikaci doplňuje návrh struktury poradenského sezení s klientem/y v předrozvodové či rozvodové situaci. V příručce, až na jednu velmi specifickou výjimku, nejsou uváděny vzory podání týkající se rozvodové problematiky. Autoři je publikovali již dříve – viz Průchová, Novák (nakladatelství JOTA, Brno 2004). Zmíněnou výjimkou je zde publikovaný text stížnosti, která byla přijata Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku k projednání. K publikaci právě tohoto textu máme dva důvody. Podobná stížnost v běžně dostupných pramenech u nás publikována doposud nebyla a zároveň je to memento. Počet podobných stížností u zmíněného soudního dvora je v porovnání na počet obyvatel dle zpráv z tisku údajně v EU nejvyšší právě od českých občanů. Zde jde samozřejmě o otázku právní, leč v mnohém podmíněnou psychikou účastníků sporů a nelze vyloučit i podíl „psychické rovnice“ soudců. V každém případě by bylo dobře,

kdyby spravedlnost sídlila poněkud blíže a byla dostupnější než až ve Štrasburku.

Pomineme-li základní východisko práce – proces vyrovnávání se s rozvodem, který je záležitostí převážně psychologickou – je důraz v textu kladen na otázky týkající se dětí a majetku. Ne že bychom chtěli srovnávat nesrovnatelné. Je tomu tak proto, že rozvádět se bez dětí a bez majetku bývá obvykle výrazně jednodušší než v případě opačném.

2. ROZVOD

2.1 KDYŽ SE SCHYLUJE K ROZVODU

Soud manželství rozvede, je-li zjištěn tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství. Co je myšleno kvalifikovaným rozvratem prozrazuje zákon o rodině. Rozvrat manželství tak musí být hluboký a trvalý s tím, že již není možné obnovit manželské soužití. Jedná-li se o manželství, z něhož se narodily děti, které jsou v době uvažovaného rozvodu nezletilé, musejí být kromě kvalifikovaného rozvratu bezvýjimečně splněny zákonem stanovené podmínky, zejména rozvod manželství nesmí být v rozporu se zájmy nezletilých dětí a o jejich výchově a výživě na dobu po rozvodu musí být rozhodnuto pravomocným rozhodnutím soudu ještě před rozhodováním o rozvodu manželství.

Právní terminologie je jasná. Ten, kdo podává soudu návrh na rozvod (žalobní návrh), je žalobce (dříve byl označován jako navrhovatel; nadále se jedná o toho z manželů, který rozvod navrhuje). Ten druhý je žalovaný (podle dřívější právní terminologie označován jako odpůrce). V psychologii je to složitější. Oba partneři se mohou v rolích „navrhovatele“ a „odpůrce“ rozvodu střídat. Složitě je postihnout rozdíl mezi zjevným a potlačeným chováním, respektive i cílem onoho chování. Ten, kdo navenek vystupuje jako plamenný odpůrce rozvodu, může dělat ne-li vše, pak jistě mnohé proto, aby se manželství rozešlo. A naopak. Na první (ale jen na první) pohled manželství rozbíjející „viník“ rozvratu může být jen nešťastnou obětí vývoje situace, člověkem, který sice nevhodně, ale přece jen volá SOS.

V poradenství si můžeme dopřát terminologické zjednodušení a za navrhovatele rozvodu považovat všechny, kdo si rozvod přejí. Mohou to být jak oba manželé, tak i jeden z nich, ale pozor, také někdo z jejich blízkých: rodiče, děti z prvního manželství či z časů „za svobodna“. Leckdy to bývá milenec nebo milenka. V takovém případě bývá spíše na místě poradenství rodinné než rozvodové.

Právě před čtvrt stoletím nazval Ivo Sedláček pozice účastníků v asymetrické rozvodové situaci (zřejmě s ohledem na veřejné mínění a s patřičným

nadhledem) pozicemi „bídáka“ (to je ten, kdo chce manželství rozbít) a „ubožáka“ (který, ač „bídákem“ různě atakován, chce manželství udržet). „Bídák“ bývá ztotožňován s navrhovatelem rozvodu, „ubožákem“ je odpůrcem rozvodu. Reálná situace ovšem není tak černobílá. V praxi je možné, že „bídák“ svým chováním donutí „ubožáka“, aby rozvod inicioval, vlastně proti své vůli. „Bídák“ se k rozvodu rozhoduje, prožívá tedy **rozvodové dilema**. „Ubožák“ je rozvodem atakován, postižen nebo alespoň překvapen. Prožívá **rozvodové trauma**.

Mnohokrát jsme se setkali s „bídákem“, který byl do své role okolnostmi a okolím vmanipulován a trpěl masivními pocity viny. Neméně často se objeví „ubožák“, který nebyl zdaleka tak ubohý, jak předstíral. Velmi často se pak lze setkat s mixem obou rolí – „bídák“ je v něčem vlastně „ubožák“ a „ubožák“, pokud se rozčílí a je zlý, dokáže leckdy jednat coby „bídák“. Poradce by měl být schopen pomoci oběma. Není vůbec důležité, kdo se na něj obrátí jako první.

Optimální je, pokud poradce naváže kontakt jak s iniciátorem, tak i s odpůrcem rozvodu. První setkání obvykle není obtížné. V dané situaci oba hledají určitou oporu, podporu a konkrétní pomoc. Každý z nich se snaží získat poradce na svoji stranu. Poradce by měl být nestranný a poskytovat oporu oběma stranám. Tady se dostáváme k podstatné odlišnosti poradce psychologa a poradce advokáta, protože advokát může zastupovat v rozvodovém řízení pouze jednoho z manželů, neboť je zcela evidentní, že tito jsou v kolizi (jistou odchylkou může být poradenská činnost advokáta v případě tzv. smluveného rozvodu – viz dále). Psycholog zachová patřičnou neutralitu, je korektní, ale nestranný. Jako vodítko ve sporu lze použít nezpochybnitelný zájem dětí. I v tak ošidných sporech, kterými mohou být např. spory o společný nemovitý majetek, může poradce směřovat manžele ve sporu k řešení takovému, kdy majetek nezíská nikdo z nich, ale jejich společné nezletilé dítě.

Z právního pohledu skutečně takové řešení možné je. Darování nemovitého majetku nezletilému dítěti je reálné, pouze předpokládá jisté právní „mezikroky“. Jedná se zejména o zahájení řízení před soudem, v rámci kterého je nezbytné, aby byl soudem schválen právní úkon (nabytí nemovitosti) za nezletilého. Vzhledem k tomu, že nezletilé dítě není plně způsobilé k právním úkonům (tj. nemůže samo uzavírat darovací smlouvu), smlouvu za něj uzavírá zástupce. Jeho úkon je pak soudem v řízení posouzen, a pokud je v zájmu nezletilého dítěte, je rozsudkem soudu schválen. Jako vhodné se samozřejmě v takových případech jeví současně s převodem nemovitého majetku na nezletilé dítě zřídit právo užívání nemovitosti pro některého

z rodičů, který bude nemovitost např. spolu s dítětem užívat a který ji také tímto způsobem bude za dítě spravovat.

Poradce nemusí jen radit, tj. zprostředkovávat informace. Může zastávat i roli mediátora, tj. přispět k vzájemné domluvě účastníků ve všech fázích rozvodového vývoje, jež domluvu vyžadují nebo alespoň umožňují. V každém případě pak může být poradce zasvěceným průvodcem v situacích, které nastávají, a které lze obvykle i očekávat.

Je ovšem nutno znát své možnosti a meze. Jedna ze zakladatelských osobností české psychoterapie, Hana Junová, před lety vyhodnotila u svých pacientů anketu „Co mi nejvíce pomohlo a co jsem se dozvěděl v průběhu léčby“ konstatováním: „Stalo se mi, že jsem si pomyslela, kdo mohl pacientovi takový nesmysl říci... abych si posléze přečetla, že jsem to byla prý já.“ Společně s V. Capponi a M. Kotkem jsme sledovali schopnost dvaceti osob zopakovat po absolvování poradenského sezení to, co bylo dotyčným doporučeno. Sedm z nich to bezprostředně dokázalo, pět osob to nedokázalo vůbec a osm, tedy nejvíce, uvedlo zásadně chybné informace, odpovídající výše zmíněné zkušenosti Hany Junové. Výsledky výrazně nezlepší ani předání písemné instrukce. U obdobné skupiny dvaceti osob, které byly po poradenském sezení navíc k ústním informacím vybaveny písemnou instrukcí s požadavkem „prostudujte si to doma“, si jen osm po týdnu tyto informace vybavilo vcelku přesně. „Domácí úkol“, spočívající v nastudování daného informačního materiálu, splnili jen dva. K obdobným výsledkům jsme dospěli i při předávání sociálně-právních informací vysoce motivovaným klientům – žadatelům o osvojení dítěte.

Kromě informačních šumů je zásadním problémem mediace v rámci předrozvodového a rozvodového poradenství **nevynutitelnost dohod**. Stává se, že pár uzavře korektní a psychologicky přímo vybalancovanou dohodu, ať již o dalším postupu, dětech, bydlení či majetku, a již za pár hodin je vše jinak. Domluva je přinejmenším řádně vypovězena. V horším případě dohoda formálně trvá, ale alespoň jeden z účastníků je rozhodnut ji neplnit. Psychologicky zřejmě nejhorším případem jsou dohody vynucené obvykle v soukromí citovým nebo jiným vydíráním. Pod nátlakem tak jeden z dvojice podepíše téměř cokoliv. Tu se vzdá dětí, ondy majetku, přislíbí odstěhování z bytu...

Vlivů, jak z nitra osobnosti, tak ze sociálního okolí, je celá řada. Citujme zde názor Hargašové (Manželská dohoda, referát na konferenci o manželském poradenství, Nitra 1984): „Rozvodoví klienti jsou cizejší než cizí lidé. Jsou sami sebou nasycení, nechtějí nic objevovat, nic dávat, nic přijímat, chtějí mít pokoj. Nejsou schopni ani ochotni formulovat dohodu „co